

*Лілова Олена
(Запоріжжя)*

Специфіка інтерпретації біблійної притчі про блудного сина у трагікомедії Джорджа Гасконя “Дзеркало виховання” (1575)

Серед біблійних тем, що знайшли своє відображення у світовій літературі, мотив блудного сина (в його світській інтерпретації) є одним із найпоширеніших. Притаманне молоді прагнення пізнавати світ, впевненість у своїх силах та небажання прислухатися до порад досвідчених людей так само невикорінні, як і спроби батьків застерегти дітей від небезпеки хибного життєвого шляху.

Біблійна притча про блудного сина викладена в Євангелії від Луки (15:1-32). Молодший син звертається до батька з проханням дати йому його частину спадщини грошима, залишає батьківський дім і веде розпутний спосіб життя, думаючи лише про розваги. Та згодом, пустивши всі гроші на вітер, він змушений жититися їжею для свиней. Таке життя здається йому нестерпним, і він повертається додому, сповнений каяття. Батько вибачає йому, наказує рабам одягнути його в кращий одяг, взути в краще взуття, дарує йому кращий перстень, забиває відгодоване теля і влаштовує свято. Старший син, який увесь цей час старанно працював у батька, ображається на таку щедрість по відношенню до гультая, але у відповідь чує таке: “Ти завжди зі мною, і все, що належить мені – твоє. Треба радіти тому, що твій брат повернувся. Він був мертвий, та віродився, пропадав, та знайшовся”.

Не дивно, що тема життєвих мандрів набула широкої популярності в добу Відродження, коли освіта й навчання за кордоном стали доступними великому колу людей, і блудний син не був рідкісним явищем на дорогах Європи. Щодо англійської молоді, то багато юнаків вирушало також до Лондона в пошуках кращої долі при королівському дворі, який після коронації Єлизавети перетворився на осередок

культурного життя країни. Переважна кількість молодих мисливців за славою та успіхом загубилася серед численних сателітів королеви, розтративши свою молодість на розради та залишившись моральними і фінансовими банкрутами на цьому святі життє.

Отже закономірно, що тема блудного сина знайшла широке відображення у творах письменників-єлизаветинців, найвідомішими з яких є “Евфуес” (1578) Джона Лілі, “Роберт Другий” (1591) Томаса Лоджа, “Грош мудрості, придбаний за мільйон каяття” (1592) Роберта Гріна, “Пірс Простак” (1595) Генрі Четтла. Слід зазначити, що герої вищеназваних творів, блудні сини англійського ренесансного роману (Евфуес і Філавтус, Робін-Диявол, нещадний вбивця з роману Лоджа, персонаж із твору Гріна Роберто, що погрузнув в розпусті, Четлів Селінус, який зрадив батька і брата), врешті-решт розкаються у скоєних гріхах та знайдуть прощення. Так, мудра біблійна притча дарує людині надію на спасіння та милість Отця небесного, в якій глухі кутки не потрапила б вона, мандруючи звивистими життєвими дорогами.

Сумна доля блудного сина спіткала і Джорджа Гасконя (1539(?)-1577), який був добре відомий широкому колу читачів у 60-80 роки XVI ст. Наприкінці свого недовгого життєвого і творчого шляху Джордж Гасконь гірко жалкував за кращими роками, що були витрачені на нікчемну, пусту гонитву за славою придворного поета чи військового, за коханням жінок чи статусом придворного. У ранніх поезіях Гасконь-улюбленець придворної еліти щиро ділиться з читачем своїм багатим життєвим досвідом, отримуючи у відповідь лише звинувачення у розбещеності та брехні. Успіхом у вищих колах англійського суспільства та милістю двору поет завдячує своїм більш пізнім творам (“Витончена дієта для вибагливих п’яниць”, “Сталеве дзеркало”, “Барабан судного дня” та інші), провідною тональністю яких виступає релігійно-дидактична спрямованість.

До таких творів належить і опублікована у 1575 році п’еса “Дзеркало виховання”, яку сам автор назвав трагікомедією. Дія твору розгортається в домівках двох шляхетних мешканців міста Антверпен, які вирішують найняти вчителя для своїх синів з метою підготувати їх до навчання в університеті. Старші діти, які виявляються набагато обдарованішими, зверхньо ставляться до навчання, врешті-решт потрапляють до

I. Історико-літературний процес

компанії шахраїв та злодіїв і тікають з дому. Один з них закінчив свій життєвий шлях на шибениці, а другого було висічено різками та вислано з міста. Молодші сини, які не демонструють великих здібностей та швидкості у навчанні, завдяки наполегливій праці та беззастережному виконанню вимог учителя, досягають у своєму житті певних професійних успіхів. Один з юнаків стає секретарем у суді, а другий – відомим священиком. Отже, кожний отримує по заслугах. Успішним у житті, на думку автора, може бути лише той, хто самовіддано служить Богу, королю, своїм батькам та своїй батьківщині.

Особливістю Гасконевої інтерпретації теми блудного сина є відображення в п'єсі актуальних у другій половині XVI ст. поглядів на проблему виховання молоді. Йдеться, насамперед, про роль і місце релігійного виховання, типи учнів, ставлення до рицарської літератури, проблему італоманії. Так, не випадковим видається вибір місця дії п'єси, побудованої, за словами відомого знавця єлизаветинської культури Сейнтсбері, на німецький зразок¹. Дія твору розгортається в Антверпені на відміну від, скажімо, італійської Ломбардії, в якій відбувається дія в другій версії роману Дж.Гасконя “Пригоди майстра F.J.”. До того ж, за часів надзвичайної популярності романської (і зокрема італійської) поезії та намагання англійців наслідувати в своїй творчості італійський поетичний зразок, Гасконь звертається до голландської драматургічної традиції². Як відомо, після відокремлення англійської церкви від римокатолицького світу однією з найгостріших проблем, які обговорювалися у середовищі священиків-моралістів, була та небезпека, яку, на їхню думку, представляла для молодих незміцнілих умів Італія. Цю точку зору красномовно висловлено у популярному за часів Дж.Гасконя прислів'ї: “Inglese italionato, e vn diabolo incarnato” (“Англієць, вихований на італійській культурі, – то є суцільний диявол”)³. Отже, вже в пролозі до “Дзеркала виховання” автор зазначає: “вірші, що тішать слух романців, образливі для справжніх християн”⁴. Коли ж старші сини у відповідь на запитання вчителя говорять, що вони раніше вивчали комедії Теренція та епістоли Тулія, їхній наставник наголошує на тому, що віруюча людина повинна керуватися у своєму житті, перш за все, словом божим⁵, виводячи таким чином на перше місце виховання релігійне.

Знаменно, що обидва жіночі персонажі в п'єсі “Дзеркало виховання” (Ламія, жінка легкої поведінки, яка полює на багатих антверпенських юнаків, та її тітка-звідниця Пандарина) – образи негативні. Розігруючи з себе жертву підступності чоловіків, Ламія скаржиться на те, що вже відійшли в минуле ті часи, коли лицарі ставали на захист дами, а добрий король Амадіс вже давно помер. Уклавши слова про старі добрі лицарські часи в уста такої героїні, як Ламія, автор у такий спосіб висловлює свою зневагу і до рицарських романів, і до лицарського куртуазного етикету, протиставляючи його благочестивому способу життя. Принагідно згадаємо виражене Роджером Ешемом у трактаті “Шкільний вчитель” (1570) ставлення до рицарських романів. Один із найвідоміших англійських гуманістів, наставник королеви Єлизавети, вважав захоплення подібною літературою першим кроком до моральної розбещеності⁶. І такий погляд на популярний за часів Ренесансу літературний жанр – не єдина паралель, котру можна провести між двома творами. На ідейній співзвучності трагікомедії Гасконя “Дзеркало виховання” з етико-педагогічним трактатом Р.Ешема наголошує в дослідженні “Єлизаветинські блудні сини” знаний літературознавець Р.Гелджерсон⁷. Вплив твору відомого педагога відчутний не лише в п'єсі Гасконя. Як зазначає в статті, присвяченій “Шкільному вчителю” Ешема, українська дослідниця Наталія Торкут, педагогічні та світоглядні концепти, викладені славнозвісним гуманістом на сторінках трактату, почали функціонувати в суспільній свідомості на правах аксіоми⁸. Отже, не випадково педагогічні погляди Р. Ешема знайшли відображення в багатьох художніх та публіцистичних творах доби Відродження (“Евфуес: Анатомія розуму” Дж.Лілі, “Розалінда” Т.Лоджа, “Гріш мудрості” Р.Гріна, трактат Ф.Бекона “Про стрімкий розвиток наук” та інші.) Багато чим завдячує “Шкільному вчителю” і драма Джорджа Гасконя “Дзеркало виховання”. Так старші і молодші брати в трагікомедії, якщо наслідувати думку Ешема, є людьми з відмінними типами інтелектуальної діяльності (quick wit – “швидкий розум” та hard wit – “повільний розум”). Якщо одні – кмітливі, обдаровані, швидко засвоюють знання, але й швидко забувають вивчене, то інші – навчаються повільно, з труднощами, їхній мозок не так легко піддається впливу. Саме на боці останніх – симпатії і Ешема, і Гасконя, оскільки такі

I. Історико-літературний процес

люди, як старші діти в “Дзеркалі виховання”, інтелектуальні здібності яких можна визначити як “швидкий розум”, несуть певну загрозу усталеному суспільному порядку, який і так зазнав протягом XVI століття багато бурхливих змін.

Проте позиції двох письменників не можна вважати тотожними. Так, Р.Ешем все ж таки залишає за читачем вибір власного життєвого шляху: “навчання дає людині більше за один рік, аніж досвід за двадцять років, до того ж отримувати знання з книжок небезпечно, а життєвий досвід робить людину скоріше нещасливою, ніж мудрою”⁹. Щодо Гасконя, то в “Дзеркалі виховання” він відмовляє блудним синам у найголовнішому, в тому, що має бути підсумком їхніх шукань, і чого сам автор позбавлений не був: самопізнанні, каятті та поверненні до батьківського дому. Автор, таким чином, вилучає з притчі, яка вчить чеснотам покаєння і прощення, її головну думку, а саме ідею про те, що Бог любить грішників і з радістю приймає їх до себе.

Отже, беручи до уваги біографічний фактаж, життєву ситуацію автора твору, не можна не дивуватися тому, як палко Джордж Гасконь, який набув свій безцінний досвід саме завдяки мандрам блудного сина, встає на позиції англійських батьків 50^x років XVI ст., чиї діти зазнали подібної ж долі. Водночас, не можна забувати і про те, яку величезну кількість лихих пригод та душевних потрясінь довелося пережити цій людині: численні судові справи, ув'язнення за борги, переслідування кредиторів і моралістів, вилучення з продажу книги “Сто різноманітних квітів” (1573), фінансову скруту, розчарування у військовій кар’єрі, родинні негаразди. Очевидно, від усього цього він хотів би застерегти молоде покоління в п’єсі “Дзеркало виховання”, і саме з цієї причини історія блудного сина у викладі Гасконя не має щасливого кінця.

Таким чином, якщо у своїй інтерпретації теми блудного сина в трагікомедії “Дзеркало виховання” Джордж Гасконь спирається на світську педагогічну теорію, викладену Р.Ешемом у трактаті “Шкільний вчитель”, і яка обстоює морально-релігійні підвалини суспільства, то пройшовши у своєму житті шлях блудного сина (завдяки чому, фактично, він і залишив нащадкам досить багату літературну спадщину), Гасконь у п’єсі “Дзеркало виховання” наголошує виключно на

негативних моментах такого способу життя, що свідчить про зміни в свідомості автора та його нескінченні пошуки себе.

¹*Saintsbury G.* A History of Elizabethan literature. – NY: Russel & Russel, 1970. – P.17.

²*Helgerson R.* The Elizabethan Prodigals. – Berkeley. Los Angeles: University of California Press, 1976. – P. 50.

³*Parks G.B.* The First Italianate Englishmen // Studies in the Renaissance. – NY: Publications of the Renaissance Society of America, 1961. – Vol.VIII. – P.201.

⁴*Gascoigne G.* The Glass of Government. A machine-readable transcript. – Cambridge, 1996.

⁵*Ibid.* – P.9.

⁶*Ascham R.* The Schoolmaster // Renaissance England. Selected and edited by R.Lamson & H.Smith. – NY: W.W. Norton & company Inc., 1956. – P.79-112. – P.108.

⁷*Helgerson R.* *Ibid.* – P.54.

⁸*Торкут Н.М.* Проблематика та жанрова своєрідність етико-педагогічного трактату Р.Ешема “Шкільний вчитель” // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – Запоріжжя, 1999. - №1. – С.140.

⁹*Ascham R.* The Schoolmaster // Renaissance England. Selected and edited by R.Lamson & H.Smith. – NY: W.W. Norton & company Inc., 1956. – P.79-112. – P.96.